

ביאורים ומילואים - על סדר ההף היומי

פסחים ס"ג עמוד א'

בגמ', דר"מ מאיר סבר לא בעינן פיו ולבו שוים, ורבנן סברי בעינן פיו ולבו שוים וכו'.

א. וכתבו התוס' (ד"ה ר"מ סבר) "מכאן מדקדק ר"י דהא דקרי בכל דוכתי פיגול פסול מחשבה לאו דוקא, דאינו פיגול עד שיוציא בשפתיו דאי במחשבה תליא מילתא בשלא הספיק לומר למולים אמאי פסול לר' מאיר הלא גמר בלבו נמי לומר למולים". ולכאורה זה אף היה ההכרח של רש"י שכתב (ד"ה והכא במאי עסקינן) **כל מחשבה דקדשים מוציא בפיו הוא.**

אמנם הר"ש משאנץ (תרומות פ"ג מ"ח) חולק בזה, וכתב: "בפרק תמיד נשחט פריך אביי ממתני' דהכא לרבה דאמר התם דסבר רבי מאיר לא בעינן פיו ולבו שוין דסתם מתני' רבי מאיר ובעינן פיו ולבו שוין דכתיב 'מוצא שפתוך' וכתיב 'לבטא בשפתים' וכתיב 'כל נדיב לב' בעינן גומר בלבו ומבטא בשפתיו, ודוקא כששפתיו ולבו מכוושים זה את זה, אבל לא מכוושי זה את זה מהני בתרומה וקדשים, כדדרשינן בשבועות (כ"ו): שאני גומר בלבו אף על פי שלא הוציא בשפתיו".

וכן היא דעת המאירי בהקדמה לסוג', וז"ל: "כל מה שבארנו במחשבת קדשים, אינה צריכה הוצאת פה, הן מחשבת פיגול הן מחשבת פסול [וכו']". אלא שכל שגמר בלבו לכך פסול, אבל כל שמחשבתו לדבר אחד, ומוציא דבר אחר מפיו, אינו כלום, עד שיהו פיו ולבו שוים, וכן בתרומה כל שמפריש במחשבתו תרומה, ולא הוציא בשפתיו כלום, הרי זו תרומה, אבל אם נתכוין לומר תרומה, ואמר מעשר [וכו']", לא אמר כלום".

ב. ולכאורה, אחרי שלומדים דברי הר"ש והמאירי, צ"ב בסברת רש"י ותוס' דמה הראיה מכאן דפיגול הוי דוקא כדיבור הא לעולם י"ל דבאמת במחשבה נמי סגי, ורק דנימא דהיכא שגמר להוציא בשפתיו אז חל רק ע"י דיבור. וראיית הר"ש משבועות נכוחה היא. וע"כ צ"ל דרש"י ותוס' יסברו, דיש לחלק בין תרומה ושבועה לקדשים, דבתרומה ושבועה בעל המחשבה או הדיבור הוא העושה את חלות האיסור, דבזה שייך לומר דאם רוצה לעשות החלות שבועה בפיו, לא הוי שבועה מה שבלבו, דהא לא היה בדעתו להישבע או להקדיש בלבו. אבל במחשבת פיגול, וכן במחשבת מהולים וערלים, אין זה חלות, אלא מחשבה בעלמא הפוסלת או מכשירה, וא"כ בזה אי הוה סגי נמי מחשבה לחוד, לא שייך לומר דאם גמר בלבו להוציא בשפתיו לא יחול ע"י הלב, דהא אין כאן איזה חלות דנימא דאיכא ב' אופנים לעשות החלות, ורק דעצם המחשבה היא שפוסלת, ואף כשאומר כדיבור נמי הפסול הוי מחמת המחשבה.

ובמילים פשוטות יותר, אם מחשבת קדשים כדיבור, והיינו שהשי"ת קורא את מחשבות העושה כמו שהוא מדבר, אז מהיכי תיתי שיהיה נפק"מ כשחשב מחשבה אחת, ודיבר דיבור אחר, דלעולם היכא שהוא העושה, אז במעשי קנין או חלות או איסור בוודאי יש סברא לחלק בין מחשבה לדיבור, כי אם אמרתי אחרת ממחשבותי, אז כוונתי שהעושה שלי תיעשה ע"י דיבורי, אך בפסול קרבן אין "עשיית" המקריב פוסלת, אלא שכך ציוה השי"ת שמחשבת או דיבור פסול לא ירוצה, ואי אף מחשבה תופסת, אין סברא לחלק בין מחשבת פסול לדיבור פסול אף כשהם סותרים, ועל כרחך שאין תוקף למחשבה בקדשים, אע"פ שיש לה תוקף בשבועה ותרומה ששם הוא העושה את האיסור.

משא"כ הר"ש והמאירי יסברו, דבכל מקום הדיבור פוסל את המחשבה, ומחשבה כמאן דליתא, ולכך היכא שהמחשבה אינה סותרת את הדיבור, הרי היא קיימת ופועלת, אלא שהיכן שסותרת את הדיבור, נבטלה המחשבה מעיקרא, וכמאן דליתא, אלא רק הדיבור קיים. וע"ע בזה בשו"ת אהינעזר (ח"ב סי' כ"ד) דהקשה מכמה דברי תוס' במקומות אחרים בש"ס שמשמע אחרת משיטתם הכא, ומפלפל להשוות בין השיטות הנ"ל, עיי"ש.

במשנה, השוחט את הפסח על החמץ עובר בלא תעשה.

ג. וכתב הצ"ח: "רש"י בד"ה השוחט וכו', דלא תשחט על חמץ. מקרא הוא בפרשת כי תשא (שמות ל"ד כ"ה), ואמנם כבר קדם לאו זה בפרשת משפטים (שם כ"ג, י"ח) לא תזבח על חמץ וגו', והניח רש"י המוקדם והביא המאוחר, ואף שגם בגמרא לקמן (ע"ב) קאמר מי כתיב לא תשחט על חמץ לא תשחט על חמץ כתיב, והזינן שגם התלמוד הביא הך דכי תשא, אמנם שם טעמו בצדו דדריש מיניה אחד מבני חבורה מדכתיב גביה ולא ילין הנך דקיימי בלא ילין, וזה שייך בקרא דכי תשא דכתיב ולא ילין לבקר זבח חג הפסח וקאי גם על הבשר [וכו']", אבל בקרא דמשפטים כתיב ולא ילין חלב, וא"כ לא נרמזו בני חבורה שם רק כהן המקטיר, אבל כאן במשנתנו דלא נזכר עדיין מבני חבורה קשה למה הביא רש"י קרא דכי תשא. ועיינתי בפירוש המשנה להרמב"ם וז"ל: מה שאמר השי"ת לא תשחט על חמץ דם זבחי ולא ילין לבקר זבח חג הפסח, חכמים אומרים כי אמרו זבחי רוצה בו קרבן וזה פסח, עכ"ל רבינו הגדול. וא"כ זהו ג"כ טעמו של רש"י דבקרא דמשפטים לא נזכר פסח כלל", עכ"ל הצ"ח.

ד. אמנם רבינו רש"י בפירושו עה"ת בפר' משפטים (שם) מפרש הפסוק כדינא דהמשנה "לא תשחט הפסח קודם שתבער החמץ" עיי"ש. וקרא דפרשת כי תשא מפרש רש"י שם כלשון הגמ' (ע"ב): "לא תשחט את הפסח ועדיין חמץ קיים, אזהרה לשוחט או לזורק או לאחד מבני החבורה". וא"כ עדיין לכאורה צ"ב למה רש"י הביא במשנה דווקא את הפסוק השני.

והנה האור החיים הק' בפר' כי תשא (שמות ל"ד י"ח), מבאר מדוע אחר חטא העגל חזרה התורה להורות ולצוות בדברים שכבר ציותה אותם, ומבאר שכל אלו המצוות היו בתחילה למצוה, אמנם אחר חטא העגל ניתן ציווי חדש עם הוספת גדרים ואיסורים בזה, שהוא תיקון לחטא העגל, ומבאר שם על כל אחד מהציוויים מה היתה הכוונה בתוספת האזהרה, וגבי אזהרת חמץ כתב שם, שחמץ הוא רומז לאל אחר כדאי' בזה"ק (ח"ב דף מ.), ולכך ציוותה התורה בזה שוב, שיזהרו ביותר בכל אלו הפרטים שבזה יתקן המעוות, עכתודה"ק. ולכך י"ל, דאף שבאמת מקרא דפרשת משפטים אפשר ללמוד כל עיקר דינא, כמו דכתב רש"י עה"ת, אך אחר חטא העגל שהיו ציווי חדש בזה, אז כעת הילפותא שאנו צריכים להתעמק בה, היא מפרשת כי תשא, וזה

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

אף י"ל מדוע דווקא מקרא דכי תשא למדים האיסור לכל בני החבורה, שאולי בפרשת משפטים היה האזהרה רק לשוחט עצמו, ואחר חטא העגל ציוותה התורה תוספת לאיסורים כדכתב האוהה"ק, ודו"ק.

[ה]. עוד י"ל בביאור דברי רש"י, דהנה כתבו **התוס'** (ד"ה השוחט) "אומר ריב"א **דהפסח כשר** דהא לא שנה עליו הכתוב לעכב". ופי' **המהרש"א** דלתוס' מה ששנה הכתוב, אינו אלא לחייבו בב' לאוין, אך לא לפסול הקרבן פסח. אמנם להלן (עמוד ב') דייק **הצל"ח** ברש"י (ד"ה המקטיר את החלב) דרש"י חולק על תוס' וס"ל דהקרבן פסול, וז"ל הצל"ח "כתב רש"י, אי לא היה לאחד מבני חבורה חמץ בשעת שחיטה וכו'. לפי הנראה מפשטן של דברי רש"י הללו דלא ס"ל כדעת ריב"א שבתוס' מעבר לדף שהפסח כשר, ו**סבירא ליה לרש"י שהפסח פסול**" עכ"ד עיי"ש.

וא"כ לרש"י צ"ל בהכרח ששנה עליו הכתוב **לעכב**, ולא רק לעבור עליו בב' לאוין, ולכך אם היה רש"י מביא במשנה פסוק ראשון מפר' משפטים, הו"מ למימר שהוא הלאו, והפסוק השני כמותו דלא שנה עליו לעכב, ולכך הביא הפסוק השני, דמשם **האיסור**, ועל כרחך דשנה עליו הכתוב לעכב והפסח פסול.

[ו]. ובגוף דברי התוס' שהפסח כשר אף שעובר בלאו, ראיתי בספר "דף על הדף" שמביא קושיא דהיה צריך לאסרו מדין לא תאכל כל תועבה. ולעיל (דף כ"ח. אות ג-ד) הארכנו בזה כיצד חמץ מותר מהתורה אחרי הפסח והלא אסור מדין לא תאכל כל תועבה, וכתבנו בס"ד כמה ביאורים בזה, שיתרצו אף קושיא זו עיי"ש.

במשנה, ר' שמעון אומר הפסח בארבעה עשר לשמו חייב וכו' ובמועד לשמו פטור שלא לשמו חייב.

[ז]. פירש"י "לשמו חייב משום לא תשחט על חמץ. ובמועד [ונבו'] חייב דלהכי קאי [ונבו'] וחייב משום לא תשחט בהדי לאו דלא יראה ולא ימצא". ובפירושו על המשנה כתב **התוי"ט** וכ"כ **המנחת חינוך** (ריש מצוה י"א) דמזה שלגבי המועד הזכיר רש"י דקעבר על כל יראה ובל ימצא, ואילו לגבי ארבעה עשר לא הזכיר רש"י דבר זה, הרי דס"ל לרש"י דאיסור כל יראה ובל ימצא יש רק בפסח ולא בערב פסח משש שעות ולמעלה. וכתב **בשדי חמד** (מערכת חמץ ומצה ס"ה סק"י) דבהגהות הג"ר **יצחק אייזיק חבר** זצ"ל (הנדפס בסוף הש"ס) הקשה ע"ז מדברי רש"י (י: ד"ה לאחר המועד) דכתב דהכונה משש שעות ולמעלה, ותוס' ביארו שם דרש"י לא רצה לפרש כדבריהם דלאחר המועד היינו לאחר פסח משום דס"ל דטעם הבדיקה הוא כדי שלא יעבור על כל יראה ובל ימצא, הרי דס"ל לרש"י דמשש שעות ולמעלה עובר על כל יראה, וזה דלא כדברי רש"י כאן. ותמה עליו השדי חמד דכוונת רש"י כאן שיש לבדוק משש שעות ולמעלה כדי שלא יעבור בכל יראה בלילה, ולא שכעת עובר על כל יראה, וכן כתב בהדיא המהרש"א שם, ותמה שם עליו שנעלם ממנו דברי המהרש"א.

[ח]. ואולי כוונתו היתה להקשות מדברי רש"י (דף י: ד"ה ודעתו עליה) שכתב "דחס עליה לשורפה ומשהה אפילו רגע אחד ונמצא עובר עליה בכל יראה ובכל ימצא". אלא שגם בדבריו אלו, צ"ל שיעבור בלילה, אמנם קשה תיבות "אפילו רגע אחד", ועי' **שער אפרים** (סי' ד') שדייק כן בדברי רש"י. א"נ י"ל, דהנה **הלשון לימודים** (סי' קס"ח) מדייק מדברי רש"י לעיל (ה' ד"ה בין לר"מ בין לר"י) "דאיפליגו במתני' בהרחקה דעבוד רבנן לאורייתא חמץ אינו אסור מן התורה בכל יראה ובאכילה אלא משש שעות". ומשמע שעובר בכ"י כבר בארבעה עשר. וכתב שם דכיון דרש"י מפרש דברי רבי יהודה שסובר שחמץ קודם זמנו עובר בלאו, על כן הזכיר שעוברים כל יראה, אבל באמת לר' מאיר אסור רק באכילה וכדכ' שם רש"י בסו"ד, ולא עוברים על כל יראה משש שעות ולמעלה. וה"נ י"ל ברש"י הנ"ל (דף י: ד"ה) דהלא שם הסוגיא קאי אליבא דרב דפסק כר' יהודה דחמץ לפני זמנו עובר בלאו, וא"כ שפיר עובר בכל יראה משש שעות ולמעלה, ודו"ק.

אמנם השדה חמד (שם) כתב עוד, דמדברי רש"י **בב"ק** (כ"ט: ד"ה שש שעות) המובא **בחק יעקב** (ריש סי' תמ"ג) מבואר להדיא דעוברים על כל יראה משש שעות ולמעלה, וכן מפורש בדברי רש"י בנדירים (י"ג:). אמנם כתב, דמנדירים ליכא להקשות, כי לא ברור אם פי' רש"י הוא, אך מבב"ק קשה, וצ"ע.

דף ס"ג עמוד ב'

בגמ', אמר ר"ל לעולם אינו חייב וכו' עד שיהא עמו בעזרה. רבי יוחנן אמר אף על פי שאין עמו בעזרה.

[ט]. ופסק **הרמב"ם** (פ"א מקרבן פסח ה"ה) שבכל מקום שהיה לו חמץ עובר על הלאו. אולם **הר"ש משאנץ** (כלים פ"א מ"ח) כתב דלר' יוחנן בעינן עכ"פ **שיהא עמו בירושלים**.

והקשה **הגרע"א** (שו"ת ח"א סי' קע"ו) על שיטת הר"ש כיון שהאיסור של חמץ לא תלוי במקום אכילת פסח המותר רק בירושלים, רק **בשחיטתו** שהיא מותרת אף בגבולין, אם כן בכל מקום שנמצא החמץ יש בו איסור. ותירץ, דמה שכתב הר"ש שהחמץ צריך להיות בירושלים, כוונתו למעט אם החמץ במדינת הים, דאם החמץ שלו במדינת הים וסגר ביתו ואי אפשר לו לחזור לביתו עד לאחר הפסח, אינו צריך לבערו, וכתב הר"ן הטעם, דעשוהו כמפולת, ומדאורייתא אפילו ביטול אינו צריך, כמו במפולת לשיטת רש"י והר"ן. ואף דהירושלמי סובר דבודאי חמץ אפילו מרשות הרבים צריך לבער, י"ל שהוא מדרבנן כיון שעושה כן במכוון בידים, אבל מדאורייתא י"ל דאינו צריך השבתה. ובזה י"ל דאינו עובר על לא תזבח. כיון דאינו מצווה על השבתתו, עכתו"ד.

הערות והארות יתקבלו בכרכה ויבואו בדפים הבאים בשם אומרם בל"ג: rabinoviz@gmail.com